

TÜRKİYE KÖYLERİNDE OLAĞANDIŞI OY VERME

Cenap NUHRAT

I. GİRİŞ

Şimdiye kadar Türkiye'de yapılan seçimlerin sonuçları hakkında çok sayıda araştırma yapılmamıştır. Elimizdeki araştırmalara kısaca değinmekte yarar vardır :

Nermin Abadan 1965 seçimlerinin çözümlemesini yaptığı kitabının¹ özellikle bir bölümünde geniş seçmen kitlesinin oy vermesinde etkide bulunan kanaat önderleri hakkında il düzeyinde (Eskişehir ve Diyarbakır) yapılan bir araştırmanın sonuçlarını vermektedir.

Nermin Abadan ve Ahmet Yücekök tarafından 1966 da SBF Dergisi'nde yayınlanan yazıda² 1961 de nüfusu 100 000 i aşmış olan şehirlerin 1961 ve 1965 seçimlerindeki oy verme davranışları üzerinde durulmuş, üst-orta-alt gelir gurupları karşılaştırılmıştır.

Tuncer Bulutay ve Nuri Yıldırım 1968 de SBF Dergisi'nde yayınladıkları yazıda³ seçmenlerin oy verme eğilimlerinde iktisadi etkenlerin ağırlığı üzerinde durmuşlardır. 1950-65 dönemini ele alan inceleme 20 ili kapsamaktadır.

Deniz Baykal seçim sonuçlarını etkileyen bireysel davranış özelliklerini çözümlediği kitabında⁴ genel olarak il, kasaba ve köy dü-

-
- (1) Nermin Abadan, **1965 Seçimlerinin Tahlili**, Ankara, SBF Yayını, 1966.
  - (2) Nermin Abadan, Ahmet Yücekök, «1961-1965 Seçimlerinde Büyük Şehirlerin Oy Verme Davranışlarıyla İlgili Bazı Yorumlar», **SBF Dergisi**, C. XXI, (Aralık 1966), No : 4, ss. 103-117.
  - (3) Tuncer Bulutay, Nuri Yıldırım, «Türk Seçmenlerinin Oy Verme Eğilimlerinde İktisadi Sebeplerin Önemi Üzerinde Bir Deneme», **SBF Dergisi**, C. XXIII, (Aralık 1968), No: 4, ss. 7-39.
  - (4) Deniz Baykal, **Siyasal Katılma-Bir Davranış İncelemesi**, Ankara, SBF Yayını, 1970.

zeyinde sayılar vererek eserin kuramsal içeriği ile istatistik veriler arasındaki ilişkiyi göstermiştir.

Tuncer Bulutay 1970 de SBF Dergisi'nde yayınlanan yazısında⁵ iktisadi ve siyasal gelişmeler arasındaki ilişkiler üzerinde durmuş ve 1969 seçim sonuçlarını bu açıdan değerlendirmiştir.

Özer Ozankaya yerinde yapılan araştırmalar sonucu ortaya çıkan eserinde⁶ iki gurup köyde toplumsal ve ekonomik yapı ile siyasal kültür arasındaki ilişkileri göstermekte ve köylülerin siyasal kültürü hakkında aydınlatıcı bilgi vermektedir.

Türkiye Köylerinde Olağandışı Oy Verme adını taşıyan bu yazı bir köy halkının hiç oy vermemesi, seçime çok düşük oranda katılımı ya da tüm olarak tek bir partiye oy vermesi gibi ilginç gördüğümüz davranışların incelenmesi için yapılan bir araştırmanın bulgularını içermektedir. Esas olarak yapılmak istenen bu tür köyle- rin sayılarının tespiti ve oya katılmadaki bu özel durumlarının bir- kaç seçim boyunca sürüp sürmediğinin araştırılmasıdır. Ayrıca bu temel verileri elde ettikten sonra belirli değişkenlerin bu tür oy ver- meye etkisi incelenmek istenmiştir. Ancak yerinde araştırma olana- ğı olmadığı için sağlıklı bir yorum yapılamamıştır. Sonuç bölümün- deki değerlendirmenin bundan sonra yapılabilecek araştırmalara yardımcı olabilecek varsayımları kurmaya elverişli ipuçlarını ver- mekte olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada,

- 1961 Milletvekili ve Senato⁷
- 1964 Kısmi Senato
- 1965 Milletvekili
- 1966 Kısmi Senato
- 1968 Kısmi Senato
- 1969 Milletvekili seçimleri ele alınmış ve taranmıştır.

(5) Tuncer Bulutay, «Türk Toplumsal Hayatında İktisadi ve Siyasal Ge- lişmeler», **SBF Dergisi**, C. XXV, (Eylül 1970), No: 3, ss. 79-119.

(6) Özer Ozankaya, **Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür**, Ankara, 1970. (Basılmamış Doçentlik Tezi).

(7) Her ne kadar 1961'de iki seçimin sonuçları alındıysa da, bunlar çoğu kez aynı olduğu ya da çok az fark gösterdiği için karşılaştırmalarda yalnız milletvekili seçimi sonuçları gözönünde tutulmuştur.

A. Yukarda sayılan altı seçimin herbirinde hiç oy vermeyen (HOV), seçmen listesinde yazılı seçmen sayısının % 1-10'u oranında oy kullanan (Düşük Oy Kullanan — DOK)⁸ ve tüm oy kullanan seçmenlerin bir partiye ya da bağımsız adaya oy verdiği⁹ (TOV) köyler saptanmıştır.

B. Belirli bir seçimde HOV ve DOK köylerin öbür seçimlerdeki oy verme durumları ve seçime katılma oranları izlenmiş ve böylece seçime katılmama ya da düşük katılma olayından önce ya da sonra katılmada ortak bir yönsemenin görülüp görülmediği araştırılmıştır.

C. TOV köyler açısından buna imkân olmamış, ancak üç ya da dört seçimde sürekli olarak herhangi bir partiye ya da bağımsız adaya tüm olarak oy veren köyler kendiliğinden ortaya çıkmıştır.

D. Bu köylerin bir bölümü hakkında KİBKEE'den yararlanılarak kimi bilgiler çıkarılmış ve toplumsal yapılarının belirli özellikleri saptanmıştır¹⁰. İncelenen köylerin tüm köylere oranı şöyledir :

— HOV 128 Köyün 72'si (% 55)

— DOK 215 köyün 45'i (% 20)

— TOV 5338 köyün 113'ü (% 2)

E. Yukardaki üç guruptan başka bir de 1968 ve 1969'da Güven Partisi'ne TOV 82 köyün 31'inin ve 1965, 1966, 1968, 1969'da Türkiye İşçi Partisi'ne TOV 24 köyün durumları ele alınmış ancak üzerinde ayrıntılı durulmamıştır.

(8) HOV ve DOK köylerin ayrı ayrı ele alınmasının nedeni hiç katılmama gibi özel bir durumun yanında çok düşük oranda katılmaların da saptanmak istenmesidir.

(9) TOV'den 3 kişi hariç öbür köylülerin tek partiye ya da bağımsız adaya oy vermeleri anlaşılmalıdır. 3 kişi yerine bir oran (ör. % 10) alınabilirdi. O zaman, şimdi 5000'in üzerinde olan TOV köylerin sayısı 10000'i geçirdi.

(10) Bk.: Ek çizelgeler 8-19

II. BULGULAR

HOV Köylerin Bölge, Yıl ve İllere Göre Sayısı ¹¹

T-M	1961		1964		1965		1966		1968		1969		TOPLAM Köy İl
	Köy	İl	Köy	İl	Köy	İl	Köy	İl	Köy	İl	Köy	İl	
B	1	1	1	1	1	1	2	2	4	4	4	4	8
G	2	1	2	1	2	1	4	1	2	1	2	1	10
O	1	1	3	2	3	1	3	1	7	3	7	3	17
K	1	1	1	1	2	1	2	1	9	5	9	5	12
D	2	1	3	2	4	4	23	6	31	15	31	15	71
TOPLAM	3	2	4	3	12	10	31	10	23	8	56	31	128

(11) Bu köyler sadece bir seçimde hiç oy vermemiş, öbür seçimlerde vermişlerdir. Yalnız Gümüşhane'nin Torul ilçesinin Aktaş köyü iki seçimde (1961 ve 1965) oy kullanmamıştır. Ancak bu köyün KIBKEE'de ismi olması Bu yüzden çizelgede toplam 129 değil 128 olarak gösterilmiştir. İllerde de aynı durum sözkonusudur.

ÇİZELGE 2

DOK Köylerin Bölge, Yıl ve İllere Göre Sayısı

	1961	1964	1965	1966	1968	1969	TOPLAM
	Köy II	Köy II	Köy II	Köy II	Köy II	Köy II	Köy II
T-M							
	1	1	1	1	1	4	2
	1	1	4	3	2	2	2
B							
	1	1	4	3	2	2	2
	1	1	4	3	2	2	10
	3	3	3	2	2	2	3
	19	19	19	19	19	19	19
	6	6	6	6	6	6	6
G							
	4	2	5	1	8	3	7
	2	5	1	8	2	4	1
	12	12	12	12	12	12	12
	5	5	5	5	5	5	5
	40	40	40	40	40	40	40
	4	4	4	4	4	4	4
O							
	2	1	2	2	4	3	5
	6	6	6	6	6	6	6
	4	4	4	4	4	4	4
	19	19	19	19	19	19	19
	8	8	8	8	8	8	8
K							
	1	1	4	4	8	2	7
	6	6	6	6	6	6	6
	5	5	5	5	5	5	5
	26	26	26	26	26	26	26
	9	9	9	9	9	9	9
D							
	1	1	9	2	13	6	37
	28	28	28	28	28	28	28
	10	10	10	10	10	10	10
	99	99	99	99	99	99	99
	16	16	16	16	16	16	16
TOPLAM	5	3	18	6	32	19	59
	15	15	15	15	15	15	15
	33	33	33	33	33	33	33
	11	11	11	11	11	11	11
	68	68	68	68	68	68	68
	30	30	30	30	30	30	30
	215	215	215	215	215	215	215
	50	50	50	50	50	50	50

Çizelgede görüldüğü gibi HOV köyler 1961'den bu yana sürekli olarak artmakta ve Türkiye'nin bütün bölgelerine dağılmaktadır. 1961'de sadece iki bölgede 3 köye rastlanırken bu sayılar 1969'da altı bölgede 56 köye çıkmıştır. Bu sürekli artış eğrisinde bir düşüş noktası olarak 1968 yılı görülüyor. Bunun görünüşteki nedeni o yıl Doğu Anadolu'dan sadece beş ilde Senato seçimi yapılmış olmasıdır.

Toplam olarak bakılınca 1961'den bu yana 128 köyün hiç oy kullanmadığı görülüyor. Bu köylerin sınırları içinde buldukları illerin sayısı ise 37'dir. Bu 37 ilden 15'i Doğu Anadolu'da, 6'sı Orta Anadolu'da, 5'i Karadeniz'de, 4'ü Güney'de, 4'ü Trakya-Marmara'da, 3'ü de Batı Anadolu'dadır.

DOK köylerin 1961'den bu yana sayılarına bakılınca HOV köylerle aynı yönde arttıkları görülüyor. Nitekim bu tür köylerin sayısı 1961'de üç ilde 5 iken, 1969'da 30 ilde 215'e varmıştır. Çizelgede dikkati çeken bir nokta 1966'daki sayının yüksekliğidir. HOV köylerde de yine 1966'da nisbi bir yükseliş görülmektedir. Bunun bir senato seçimi olduğu düşünülürse köy sayılarındaki bu artış üzerinde durulmaya değer. Ancak bir masa-başı çalışmasıyla gerçek nedenleri bulmak mümkün değildir. Yalnız 1966'da DOK köylerin o zamanki siyasal iktidarla bir sürtüşme sonucuyla mı bu biçimde davrandıkları hakkında kabaca bir fikre sahip olmak için 1969'da nasıl oy kullandıklarını belirtmek yararlı olur. Bu açıdan asıl önem taşıyan iki bölge 1966'da 1969'dan daha çok DOK köyün çıktığı Karadeniz ve Doğu Anadolu'dur. Buna göre, 1966'da Karadeniz'de DOK 8 köyün 4'ünde, Doğu Anadolu'da ise 37 köyün 16'sında 1969 seçimlerinde AP çoğunluğu sağlamıştır. Doğu Anadolu'da AP'nin kazanamadığı 21 köyün 9'unda çoğunluğu Bağımsız Aday'lar kazanmıştır.

ÇİZELGE 3

TOV Köylerin Yıllara ve Bölgelere Göre Dağılışı

	M-T	B	G	O	K	D	TOPLAM
1961	41	37	50	110	83	697	1018
1964	32	11	53	79	100	846	1071
1965	29	53	24	98	79	778	1061
1966	23	10	21	28	28	283	393
1968	18	51	5	61	98	178	411
1969	36	46	19	106	209	968	1384
TOPLAM	179	208	172	432	597	3750	5338

ÇİZELGE 4
TOV Köylerin Yıllara ve Partilere Göre Dağılışı

	AP	BP	CHP	CKMP	GP	MP	MHP	YTP	TİP	B	TOPLAM
1961	140		466	98				276		38	1018
1964	540		405	4				62		60	1071
1965	396		216	12	12			150	3	272	1061
1966	243		111	1	1			30	3	4	393
1968	243		63		8	3			8	86	411
1969	610	29	169		74	4	9	77	11	401	1384
TOPLAM	2172	29	1430	115	82	20	9	595	25	861	5338

Çizelgede görüldüğü gibi 1961'den bu yana 6 seçimde 5338 köy tüm halkıyla bir partiye ya da Bağımsız Aday'a oy vermiştir. (Bu köylerden kimileri daha önce de belirtildiği gibi üç ya da dört seçimde aynı biçimde oy kullanmıştır.)

TOV köylerin toplam sayılarına bakıldığı zaman 1961'den 1969'a belirli bir artış olduğu görülür. Ancak bu, HOV ve DOK köylerdeki gibi büyük ölçüde değildir. Burada ilgiyi çeken bir nokta 1964'teki sayının yüksekliğidir. Buna öbür bölgelerle kıyasla Doğu Anadolu'daki köylerin artması neden olmuştur. Ayrıca Çizelge 5'den de görüleceği gibi 1961'den 1964'e Doğu Anadolu'daki AP köyleri büyük ölçüde artmıştır. AP'nin 1964'te ulaştığı sayı altı seçim içinde en yüksek olanıdır.

Bölgeler açısından bakılınca TOV köylerin sayılarının Marmara, Trakya ve Orta Anadolu'da az, Güney'de çok miktarda düştüğü görülüyor. Öbür bölgelerde ise artış vardır. En çok TOV köy Orta, Kuzey ve Doğu Anadolu'da görülmektedir. Bunun görünüşte bir nedeni bu bölgelere giren il sayısının çokluğu olabilir. Ayrımımıza göre, Orta Anadolu'ya 12, Kuzey'e 14, Doğu'ya 19 il girmekte olup, bu, toplam olarak tüm illerin % 67'sini oluşturmaktadır. Ancak bu üç bölgeye TOV köylerin % 93'ü düşmektedir. Ayrıca Doğu Anadolu'nun durumu bütün öbür bölgelere göre özellik taşımaktadır. TOV köylerin % 70'i bu bölgededir.

Burada iller açısından kısaca bakıldığında TOV köylerin bütün seçimlerde en çok sayıda buldukları illerin sırasıyla şunlar olduğu görülür: Mardin, Van, Urfa, Ağrı, Hakkari, Bitlis, Sivas, Erzurum, Gaziantep, Diyarbakır, Erzincan, Bingöl, Malatya, Siirt.

Görüldüğü gibi yukarıda sayılan 14 ilden 13'ü Doğu'dadır ve Sivas da kimi yayınlarda Orta-Doğu olarak belirtilen bölgededir.

TOV köylere partiler açısından bakılınca özellikle AP'de ve Bağımsız Aday'larda önemli yükselme olduğu görülür. Bir de GP'de 1968'den 1969'a belirgin bir yükselme vardır. Öte yandan özellikle CHP ve YTP'de önemli düşüş görülmektedir. CKMP'de de düşüş en son seçime katıldığı 1968'de sifıra varmıştır.

AP 1961'de 140 köyden tüm olarak oy almışken, 1969'da bu sayı 610'a ulaşmıştır. Bu yıllar arasında AP köylerinin özellikle Orta, Kuzey ve Doğu Anadolu'da arttığı görülmektedir.

CHP köyleri ise 1961'den 1969'a 466'dan 169'a düşmüştür. Bu düşüş bütün bölgelerde görülmekte olup, nisbi olarak Orta, Kuzey ve özellikle Doğu Anadolu'da çoktur.

TOV köyler açısından önemli bir düşüş de YTP'de görülmektedir. Örnek olarak aldığımız köylere bakınca YTP köylerinden Orta Anadolu'da 1, Kuzey Anadolu'da 3'ünün AP'ye; Doğu'da 7'sinin doğrudan AP'ye, 3'ünün arada başka partiler deneyerek yine AP'ye; 4'ünün doğrudan CHP'ye, 2'sinin arada başka partiler deneyerek CHP'ye; 4'ünün de arada başka partiler deneyerek Bağımsız Aday'a oy verdikleri görülmektedir.

Çizelge 4'den çıkan başka bir sonuç da tüm olarak Bağımsız Aday'a oy veren köylerin giderek artması ve 1969 da oldukça yüksek bir orana ulaşmış olmasıdır. Burada da yine Doğu Anadolu'nun özel durumu dikkati çekmektedir.

ÇİZELGE 5

Yıl, Bölge ve Partilere Göre TOV Köylerin Sayısı

BÖLGE	1961					TOPLAM
	AP	CHP	CKMP	YTP	B	
M-T	31	9	1			41
B	26	11				37
G	24	24		2		50
O	8	57	20	25		110
K	28	38	3	14		83
D	23	327	74	235	38	697
TOPLAM	140	466	98	276	38	1018

BÖLGE	1964					TOPLAM
	AP	CHP	CKMP	YTP	B	
M-T	27	5				32
B	10	1				11
G	36	12			5	53
O	16	13				29
K	51	45		4		100
D	400	329	4	58	55	846
TOPLAM	540	405	4	62	60	1071

1 9 6 5

BÖLGE	AP	CHP	CKMP	MP	TİP	YTP	B	TOPLAM
M-T	26	2				1		29
B	53							53
G	19	5						24
O	34	17	2	3			42	98
K	43	9		5			22	79
D	221	183	10	4	3	149	208	778
TOPLAM	396	216	12	12	3	150	272	1061

1 9 6 6

BÖLGE	AP	CHP	CKMP	MP	TİP	YTP	B	TOPLAM
M-T	23							23
B	10							10
G	13	4					4	21
O	25	2	1					28
K	18	9		1				28
D	154	96			3	30		283
TOPLAM	243	111	1	1	3	30	4	393

1 9 6 8

BÖLGE	AP	CHP	CKMP	GP	MP	TİP	B	TOPLAM
M-T	16	2						18
B	51							51
G	5							5
O	38	5			2	1	15	61
K	57	1					40	98
D	76	55		8	1	7	31	178
TOPLAM	243	63		8	3	8	86	411

1 9 6 9

BÖLGE	AP	BP	CHP	GP	MP	MHP	TİP	YTP	B	TOPLAM
T-M	33		1						2	36
B	44		2							46
G	13		3						3	19
O	74	5	18			1			8	106
K	86	19	8	6					90	209
D	360	5	137	68	4	8	11	77	298	968
TOPLAM	610	29	169	74	4	9	11	77	401	1384

Bölge ve partiler açısından bakılınca, AP ye TOV köylerin sadece Güney Anadolu'da bir düşüş gösterdiği, CHP ye TOV köylerin ise bu partinin genel durumuyla orantılı olarak her bölgede azaldığı görülüyor. YTP için de durum aynıdır.

Bağımsızlar Orta Anadolu'da 1965 de belirli bir çıkış göstermişlerse de bu sayı sonradan düşmüştür. Kuzey Anadolu'da 1965, 1968 ve 1969 da belirli bir çıkış vardır. Doğu Anadolu'da ise bağımsızlara TOV köylerin sayısı özellikle 1965 ve 1969 da yüksektir. Senato seçimlerinde sayı çok düşük olup, 1966 da hiç köy yoktur. Bunun önemli bir nedeni olarak senatörlük için yüksek öğrenimin gerekli olması gösterilebilir.

ÇİZELGE 6

Güven Partisi'ne TOV Köylerin Bölge, Yıl ve İllere Göre Sayısı

	1968		1969		TOPLAM	
	Köy	İl	Köy	İl	Köy	İl
M-T						
B						
G						
O						
K			6	1	6	1
D	8	1	68	8	76	8
TOPLAM	8	1	74	9	82	9

Çizelge 5'den görüleceği gibi 1968 ve 1969'da GP'ye TOV köylerin sayısı $8 + 74 = 82$ 'dir. Bunlardan daha önceki seçimlerde de başka bir partiye TOV 31 tanesi seçildi. Sonuçta bu köylerden 18'inin daha önce bir ya da birkaç seçimde tüm olarak CHP'ye oy verdiği görüldü. Bir tanesi AP-GP-CHP, bir başkası da CHP-GP-CHP çizgisini izlemiştir. Öbür köyler YTP ve AP'den GP'ye geçmişlerdir. Bu küçük örnekten giderek GP'nin daha çok CHP köylerine sahip çıktığı belirtilebilir.

TİP'in katıldığı dört seçimde, toplam 9 ilde 24 köy¹² tüm olarak bu partiye oy vermiştir. Bu köylerin 23'ü Doğu, 1'i Orta Ana-

(12) 1 köy hem 1965 hem de 1969'da tüm olarak TİP'e oy verdiği için çizelgede toplam 25 olarak gösterilmiştir.

ÇİZELGE 7

Türkiye İşçi Partisi'ne TOV Köylerin Bölge, Yıl ve İllere Göre Sayısı

	1965		1966		1968		1969		TOPLAM	
	Köy	İl	Köy	İl	Köy	İl	Köy	İl	Köy	İl
T-M										
B										
G										
O					1	1			1	1
K										
D	3	3	3	2	7	2	11	3	24	8
TOPLAM	3	3	3	2	8	3	11	3	25	9

dolu'dadır. Bunların daha önceki seçimlerde de tüm olarak bir partiye ya da Bağımsız Aday'a oy verip vermedikleri araştırılınca şu görülür :

Adıyaman'da 1969'da TİP'e TOV 8 köyün 3'ü 1965'de tümünden Bağımsız'a, 3'ü 1968'de tümünden AP'ye, 1'i de yine 1968'de tümünden CHP'ye;

Gaziantep'te 1 köy 1961 ve 1965'de tümünden CHP'ye, 1968'de tümünden TİP'e;

Malatya'da 1 köy 1965 ve 1969'da tümünden TİP'e;

Mardin'de 1 köy 1965'te tümünden TİP'e, 1969'da tümünden Bağımsız'a;

Sivas'da 1 köy de 1961'de CHP'ye, 1968'de TİP'e, 1969'da da yine CHP'ye tümünden oy vermiştir.

III. OY VERMEDE GÖRÜLEN BELİRLİ ÖZELLİKLER

Örnek olarak aldığımız HOV 71 köyün 32'si oy kullanmadığı seçimden önce ve sonraki seçimlerde belirgin özellikler göstermiştir. Buna göre :

11 köyün seçime katılma oranı hiç oy kullanmadığı seçimden önce,

6 köyün seçime katılma oranı hiç oy kullanmadığı seçimden sonra,

3 köyün seçime katılma oranı önce ve sonra,

12 köyün seçime katılma oranı da önce ve sonra ÖNEMLİ ölçüde düşmüştür.

DOK 45 köyün 28'inde benzer özellikler görülmüş, buna göre,

9 köyün seçime katılma oranı düşük oy kullandığı seçimden önce,

11 köyün seçime katılma oranı düşük oy kullandığı seçimden sonra düşmüştür.

1 köyde önce ve sonra düşme,

3 köyde de önce ve sonra ÖNEMLİ ölçüde düşme görülmüştür.

4 köyün ise genel olarak bütün katıldıkları seçimlerde oy kullanma oranı çok düşüktür.

HOV 71 köyün 19'unda, hiç oy kullanılmayan seçimden sonra, daha önceki seçimde çoğunluğu elinde tutan partinin oyları azalmış, başka bir parti çoğunluğu almıştır. Bu 19 köyün 10'u yukarıda sözü edilen 32 köye dahildir. Öbür 9'unun seçime katılma oranında belirgin düşüş ya da çıkışlar yoktur.

DOK 45 köyün 13'ünde, düşük oranda katılmadan sonra daha önceki seçimde çoğunluğa sahip olan partinin oyları azalmış, başka bir parti çoğunluğa geçmiştir. Bu 13 köyün 8'i yukarıda sözü edilen 28 köye dahildir.

Genel olarak her üç guruptaki köylerin bir bölümü çeşitli seçimlerde değişik partilere oy vermişlerdir. HOV ve DOK köyler için oyların çoğunluğunu alan parti değişmekte, TOV köylerde ise bu olgu çeşitli seçimlerde değişik partilere tümünden oy verme biçiminde ortaya çıkmaktadır.

HOV 71 köyün 37'si 1961'den bu yana katıldığı seçimlerde iki, 5'i ise üç parti değiştirmiştir.

DOK 45 köyün 22'si iki, 6'sı da üç parti değiştirmiştir.

TOV 113 köyün 40'ı iki, 17'si üç, 4'ü de dört parti değiştirmiştir.

HOV köylerden iki parti değiştiren 23'ü ve üç parti değiştiren 5'i, DOK köylerden iki parti değiştiren 12'si ve üç parti değiştiren 4'ü, TOV köylerin iki parti değiştiren 30'u, üç parti değiştiren 17'si ve dört parti değiştiren 4'ü Doğu Anadolu'dadır.

IV. SONUÇ

HOV, DOK ve TOV köylere bakılınca ilk anda baştaki iki grupta üçüncüsü arasında belirli açılardan farkların bulunduğu görülüyor. KİBKEE'den çıkan sonuçlara göre bunlar şöyle sıralanabilir :

Çizelge 9'dan görüleceği gibi nüfusun % 40'ından çoğunun topraksız bulunduğu köyler üçüncü grupta, öbür ikisine göre kesin bir çoğunluk göstermektedir. Toplam olarak TOV köylerin % 46'sında nüfusun % 40'ından çoğunun toprağı yoktur. Çizelge'de belirtilen her üç gruptaki köylerin büyük çoğunluğu Doğu Anadolu'dadır. Yalnız % 10 OK köylerde durum değişik olup, % 90-100 topraksız nüfusu olan 3 köy dışındakiler Doğu'da değildir.¹³

HOV köylerin % 63'ünde, DOK köylerin % 50'sinde, TOV köylerin ise % 40'ında köyde arazisi olduğu halde kent ya da kasabada oturan aileler bulunmaktadır. Bu aileler iki guruba ayrılabilir. Bunların büyük çoğunluğu köyde geçinemeyen az topraklı yoksul köylüdür. Çok az bir oranı da köyün topraklarının hepsine ya da pek çoğuna sahip olan «ağa» aileleridir. Burada kanımızca birinci grup aileler önem kazanmaktadır. Çünkü bu ailelerin göçü bir ölçüye kadar buldukları köyün daha çok dışarıya açıldığını ve bunların göç edebilecek ortamı bulduklarını ve onların göçünden ötürü bu köylerin daha çok dışarıya açılmış olabileceğini gösterir. TOV köyler arasında, dışarda oturan ailelerin bulunduğu köylerin azlığı bizce bu köylerin daha «kapalı» ve halkının daha «çaresiz» olmasından gelmektedir.¹⁴

Bu konuda başka bir açıklayıcı veri de köydeki iş durumu açısından yılın belli aylarında köye gelen ya da köyden gidenlerin ora-

(13) Örnek aldığımız köyler içinde Doğu'dakilerin oranı şöyledir :
HOV : 35/71   DOK : 21/45   TOV : 72/113

(14) Bu konuyla ilgili olarak araştırılması gereken bir nokta da genel olarak bu köylerden dışarıya olan göçlerdir. Çünkü Çizelge 10'da görülen sadece toprağı olan ailelerdir. Hiç toprağı olmayanların da göç durumunu saptamak gerekirdi. Araştırma bu açıdan eksiktir.

nıdır. HOV ve DOK köylerin % 73'ünde yılın belli aylarında köye gelen yok fakat giden vardır. TOV köylerde bu oran % 43'dür. Görüldüğü gibi bu oranlar biraz önceki yargımızı destekler niteliktedir. Ayrıca yılın belli aylarında köye gelen ve gidenin olmaması açısından da yine TOV köylerin «kapalı»lığı ortaya çıkmaktadır. (Her üç grupta oranlar sırasıyla % 17, % 15 ve % 34'dür.)

Tarım araçları açısından bakıldığında yukardaki konularda olduğu gibi belirgin farklar yoktur. Sadece HOV köylerde az bir aylık görülmektedir. Yalnız karasabana dayanan köylerin oranı bu grupta en az (% 60) ve traktörün girdiği köylerin oranı da yine bu grupta en çoktur (% 20).¹⁵

Köylerin nüfusu bakımından da ilk iki grupta TOV köyler arasındaki ayrılık dikkati çekmektedir. Sonuncu gruptaki köylerin büyük bir yüzdesinin 150'den az nüfuslu oluşu ve yine ilk iki grupta 500'den çok nüfuslu köylerin nispeten önemli oranda olması dikkati çekmektedir.

Çizelge 14'den görüldüğüne göre Şafi ve Alevi-Caferi nüfuslu köyler üçüncü grupta ilk ikisine göre daha çoktur. Konuşulan dil açısından da yine TOV köyler arasında Kürt köylerinin oranı ötekilere nispeten belirgin olarak çoktur.

Türkçe okuma yazma oranı açısından HOV köyler ötekilere göre daha ileri görülmektedir. Bununla ilgili olarak üçüncü gruptaki okul oranı ilk iki grubunkinden çok düşüktür. En yüksek oranı HOV köylerdedir.

Kredi alan köylerin oranı her üç grupta da aşağı yukarı aynıdır (% 75, % 71, % 72). Yalnız, Ziraat Bankasından kredi alan köylerin oranı üçüncü grupta oldukça yüksektir (% 44, % 47, % 63). Kişi başına düşen kredi miktarı açısından da TOV köyler en ilerdedir (724 TL). İkinci olarak 542 TL ile DOK köyler ve ondan sonra da 495 TL ile HOV köyler gelmektedir.

KİBKEE'ye göre HOV 71 köyün 6'sı, DOK 45 köyün 6'sı, ve TOV 113 köyün 17'sinin mülkiyeti şahıs, aile ya da sülalelere aittir.

(15) Kanımızca ilginç olan bir nokta traktörün girdiği 15 HOV köyün 2'sinin, 5 DOK köyün 1'inin, öte yandan 17 TOV köyün 12'sinin şahıs, aile ya da bir sülaleye ait köy oluşudur. Bu gerçek kabaca sözü geçen 12 TOV köyde önemli bir altyapı değişimi ile eski bir üstyapı ögesinin birarada nasıl bulunduğu bir örneğidir. Bir köyde kapitalist üretim biçimine yönelmenin yanı sıra feodal siyasal baskının da sürmesi yarı-feodal dediğimiz ortamın bir cepheden görüntüsünü vermektedir.

Ancak bu köyler hakkındaki öbür verilere¹⁶ bakınca başka köylerin de aynı nitelikte olduğu ileri sürülebilir. Buna göre HOV köylerden 2, DOK köylerden 3 ve TOV köylerden 16'sı daha bir şahıs, aile

(16) Burada başlıca şu üç öge gözönüne alındı :

a) Topraksız ailelerin oranı

b) 0-10 ve 11-25 dönümlük işletmelere sahip ailelerin oranının çokluğu; başka bir deyimle az topraklı ailelerin durumu.

c) KİBKEE'de yanıltıcı görünen bir noktanın yeniden değerlendirilmesi

Şöyle ki :

ÖRNEK : Uşak İli

Çizelge 14/a	: Kültüre Elverişli Arazi	4 819 804
Çizelge 14/b	: Genel Kültür Arazisi	4 819 804
Çizelge 14/b	: Tarla	2 556 912
Çizelge 16	: Kültür Arazisi Durumu	
	Vergi Kayıtlarına Göre	2 396 592
	Envanter Cetveline Göre (Tarla, bağ vs.)	1 039 342
	Tahmine göre (Mera, orman hariç)	2 924 586
Çizelge 17	: Kültür Arazisinin Topraklı Çiftçi Ailelerine Dağılışı	
	Tarla Arazisi	945 452
Çizelge 18	: Aile İşletmeleri Büyüklükleri ve Dağılım Nispeti	
(TOPLAM)		972 348

Yukardaki tablo incelenirse görülür ki, KİBKEE'de Çiz. 18'de gösterilen Aile İşletmelerinin Büyüklükleri KÜLTÜRE ELVERİŞLİ yani İŞLENEBİLEN topraklar üzerinden değil, KÜLTÜR yani İŞLENEN topraklar üzerinden hesaplanmaktadır. Oysa ne kadar toprağın işlendiğini bulmak görülüyor ki, anketi yapanlar için güç olmuştur. Çünkü Çiz. 16'da gösterilen TAHMİNE GÖRE kültür arazisi (mera, orman hariç) ve VERGİ KAYITLARINA GÖRE kültür arazisi ile ENVANTER CETVELİNE GÖRE kültür arazisi arasında büyük fark vardır. Tahmin ve Vergi Kayıtlarına Göre kültür arazisi ile Kültüre Elverişli tarla arazisi (Çiz. 14/b) miktarı arasındaki yakınlık açıktır. Öte yandan Envanter Cetveline Göre kültür arazisi ile Topraklı Çiftçi Ailelerine Dağılan tarla arazisi (Çiz. 17) ve aile işletmelerinin toplam miktarı (Çiz. 18) arasında da büyük yakınlık vardır. Birbirlerine yakın olan ilk üç ve son üç sayılar arasında büyük fark vardır. Bu, KÜLTÜRE ELVERİŞLİ ve KÜLTÜR arazisi arasındaki farktır; ancak yukarda da (Çiz. 16) görüldüğü gibi kültür arazisi tam olarak hesaplanamamaktadır. Kaldı ki doğru olarak saptansa bile, toprak mülkiyetinin dağılımını sadece bu açıdan vermek yanlışdır. Çünkü işlenen topraklar dışında kalan kültüre elverişli geniş toprakların mülkiyetinin aileler arasında dağılımı ortaya çıkmamaktadır.

Örnek olarak Uşak ilinde gösterdiğimiz bu durum bütün iller için geçerlidir. Bu durumda köylerin büyük çoğunluğunda binlerce dönüm toprağın kime ait olduğu bilinmemektedir. Bundan ötürü de bir köyün şahıs, aile ya da sülaleye ait olup olmadığı anlaşılamamaktadır. Ancak kimi köylerde durum çok açıktır ve biz sadece bu köyleri şahıs, aile ya da sülaleye ait köy saydık.

ya da sülaleye aittir. Bundan giderek bu tür köylerin TOV köyler içinde daha yüksek oranda bulunduğunu söyleyebiliriz.

Ele aldığımız başlıca üç gurup köyün kabaca çıkardığımız genel niteliklerinden, aralarında belirli farkların bulunduğu görüldü. Buna göre HOV ve DOK köyler aşağı yukarı aynı nitelikte görünmekle birlikte, TOV köyler bunlardan farklıdır. Şöyle ki :

— TOV köylerde daha çok topraksız köylü vardır.

— Bu köyler daha kapalıdır, dışa açılmamıştır.¹⁷

— Daha az nüfuslu, küçük köylerdir.

— Eğitim durumu daha geridir.

— Ancak Ziraat Bankasından kredi alan köylerin oranı bu grupta daha yüksektir, ve adam başına kredi miktarı daha çoktur.

— Yine TOV köylerin arasında özel köylerin oranı daha yüksektir.

HOV ve DOK köylere gelince, bunlar da kendi aralarında farklılık göstermektedir. Özellikle hiç oy vermemenin ya da çok düşük katılmanın nedenleri üzerinde durulunca bu köylerin oy verme çizgilerinde belirli ayrılıkları değerlendirmek gerekiyor. Yukarda da belirttiğimiz gibi bu köylerden bir bölümü hiç oy vermeme ya da çok düşük katılma olayından önce ya da sonra düşük katılmayı sürdürüyorlar. Yani bu köyler için seçime katılmama gelip geçici, o anlık bir protesto sonucu değil, sürekli bir rahatsızlığın yansımasıdır. Ayrıca hiç oy vermeme ya da düşük katılmadan sonra, önceki seçimde çoğunluğu almış bulunan parti azınlığa düşmekte, yerine başkası denenmektedir. Özellikle bu parti değiştirmenin önemli olduğu kanısındayız. Kısaca toparlanırsa örnek olarak aldığımız 71 HOV ve 45 DOK köyün çoğunluğu toplumsal yapılarından gelme sürekli rahatsızlıkları yüzünden seçimleri boykot etmişlerdir. İlk anda sürtüşme belirli bir hizmetin yerine getirilmemesinden çıkmış olsa bile, bu köylerde asıl üstünde durulması gereken nokta parlamenter düzen karşısındaki ümitsizlikten doğan bir ilgisizliktir.¹⁸

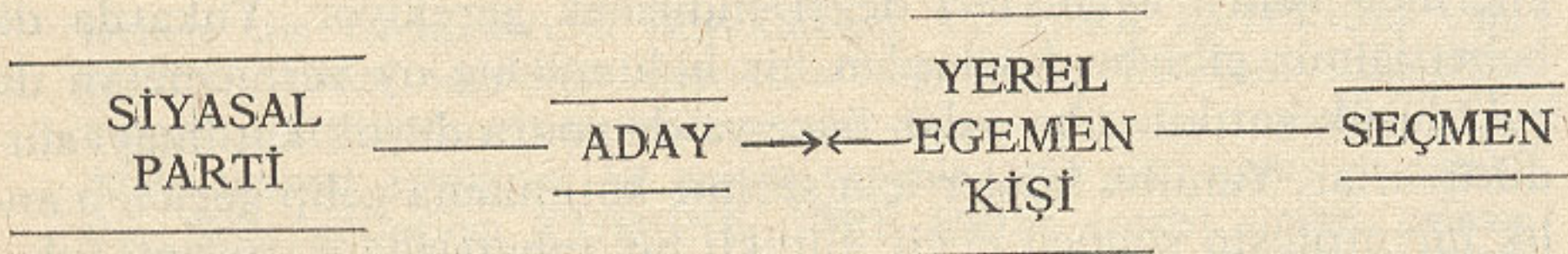
(17) TOV köyler arasında ilginç bir tanesi 2114 nüfuslu olup haftalık pazarı vardır. Ancak bu çok özel bir durumdur.

(18) Hizmet (özellikle yol ve su) götürülmediği için protesto niteliğinde seçime katılmayan iki köy hakkında 20-22 Ekim 1969'da Cumhuriyet Gazetesi'nde Fikret Otyam'ın bir yazısı çıkmıştır.

TOV köylere gelince, durumun daha değişik olduğu görülür. Hiç oy vermeme ya da düşük katılma belirli bir siyasal bilinç ve dayanışmanın sonucu olmasına rağmen tüm olarak oy verme büyük çoğunlukla, feodal olarak niteleyebileceğimiz siyasal baskı ve kontrol sonucu ortaya çıkmaktadır.¹⁹ Özellikle Doğu Anadolu'da bu durumu etkileyen iki önemli öge vardır. Bunlardan biri ekonomik güç, öbürü ise çözülme süreci içinde olmasına rağmen şu anda daha da önemli görünen aşiret bağlarıdır.

Örneğin Van'da yaptığımız yüzeysel bir araştırmada elimizdeki köylerden 5'inin Boti, Hertuşu, Mugri ve Şevi aşiretlerinden olduğunu saptadık. Bu köyler daha önceki seçimlerde tüm olarak oy verdikleri partileri bırakarak 1969 seçiminde tüm olarak GP'ye oy vermiştir. Bu değişimin temel nedeni Ferit Melen'e olan bağlılık ve bunun aşiret düzeyinde yansımalarıdır. Aynı süreç daha birçok yerde görülebilir. (Örneğin Gaziantep'te CHP'den GP'ye geçen önemli bir aile başkanı, arkasından kimi köylerin ağalarını, onlar da egemen oldukları köylerin tüm halkını bu partiye çekmiştir.)

Feodal ögelerin bulunduğu yerlerde burjuva demokrasinin işleyişinde şöyle bir şemanın çıktığı söylenebilir :

Buna göre siyasal parti ile seçmen hiçbir zaman doğrudan karşı karşıya gelmemektedir. Çoğu kez siyasal partinin adayı ile yerel egemen kişi de aynı insan olmaktadır. Ancak o zaman da yine seçmen yığını bir siyasal parti adayı ile değil, ya aşiretinin reisi ya da ağası ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bu konuda sadece iki örnek olarak Van AP milletvekilinin bir aşiret reisi ve 1969 seçimlerinde Adıyaman TİP listesinin başındaki kişinin bir Alevi «dede-ağa»sı olduğu gösterilebilir.²⁰

(19) Kimi HOV ve DOK köyler bu feodal özellikten ötürü seçime hiç katılmamış ya da düşük oranda katılmış olabilirler; ve kimi TOV köyler hiç bir baskı olmadan böyle davranmış olabilirler. Ancak kanımızca belirleyici öge ilk iki gurubun genel olarak daha **bilinçli**, son gurubun ise **güdümlü** davranmasıdır.

(20) 1969'da Adıyaman'da TİP'e tüm olarak oy veren 8 köy bu ağanın etkisinde kalmıştır.

Aşiret bağlarının etkinliği konusunda Van AP il delegesi olan bir aşiret reisiyle yaptığımız konuşma da açıklayıcı olacaktır. Bu reis Türkiye'de 5000 dolayında oyu kontrol etmekte ve aşiretinin 5-6 bin hanelik bir bölümü de İran da bulunmaktadır. Örneğimize giren köylerden biri sözü geçen reisin aşiretindedir ve 1961'de YTP, 1964 ve 1965'de CHP, 1969'da da AP'ye tüm olarak oy vermiştir. Bunun nedeni aşiret reisinin yukarıda görülen biçimde parti değiştirmesidir. Bu reisin ekonomik gücü çok değildir. Bir partiyi tutarken aşiret içindeki ekonomik güce sahip öbür ağaların da isteklerini dikkate almak ve —özellikle üstünde durduğuna göre— aşiretini ezdirmemek için iktidar partisini tutmak zorundadır.

Genel olarak bu çalışma belirli bir durumun sergilenmesidir. Sonuç bölümündeki yorumların geçerliği alan araştırmasıyla sınımlıdır. Aslında ileri sürülen noktaları «yorum»dan çok «varsayım» olarak nitelemek daha doğru olur.

ÇİZELGE 8

Arazisinin Çoğunu Orman ya da Mera'nın Oluşturduğu Köyler

Köyler	Toplam Köy Sayısı	Orman %		Mera %		Orman-mera %	
HOV	71	7	10	8	11	1	01
DOK	45	14	31	9	20	2	04
TOV	113	18	16	35	31	2	02
GP	31			14	45	1	03
TİP	24	2	08	7	30		

ÇİZELGE 9

Hiç Topraksız Aileler

Köyler	Toplam Köy Sayısı	% 41-50 %		% 51-75 %		% 76-90 %		% 90-100 %	
HOV	71	8	11	2	03	3	04	3	04
DOK	45	3	07	3	07			3	07
TOV	113	18	16	22	20	6	05	6	05
GP	31	5	16	7	23	2	06	2	06
TİP	24	3	13	4	17			5	21

ÇİZELGE 10

Köyde Arazisi Olup da Kent ya da Kasabada Oturan Aileler

Köyler Toplam Köy Sayısı	Dışarda aile oturan köy sayısı %		Köyler Toplam Köy Sayısı %	
HOV	71	45	65	1 01
DOK	45	22	50	2 04
TOV	113	47	42	5 04
GP	31	8	26	2 06
TİP	24	13	54	2 08

ÇİZELGE 11

Yılın Belli Aylarında Köye Gelen ve Köyden Gidenler

Köyler Toplam Köy Sayısı	Gelen yok Giden var %		Gelen yok Giden yok %		Gelen var Giden yok %		Gelen var Giden var %		
HOV	71	51	72	12	17	3	04	4	06
DOK	45	33	73	7	16			2	04
TOV	113	49	44	38	35	18	16	8	07
GP	31	8	26	16	51	6	20	1	03
TİP	24	14	58	6	25	2	08	1	04

ÇİZELGE 12

Tarım Araçları Açısından Köyler

Köyler	Toplam Köy Sayısı	Yalnız karasaban kullanan köyler		Traktörün girdiği köyler	
			%		%
HOV	71	42	60	15	21
DOK	45	37	82	5	11
TOV	113	80	71	17	15
GP	31	23	77	3	10
TİP	24	20	83	1	04

ÇİZELGE 13

Köylerin Nüfus Durumu

Köyler toplam köy sayısı		1-150		151-500		501-1000		1001-2000		2000	
			%		%		%		%		%
HOV	71	7	10	41	58	16	23	6	08	1	01
DOK	45	3	07	21	47	11	25	7	16	3	07
TOV	113	52	46	50	44	10	08			1	01
GP	31	17	55	13	42					1	03
TİP	24	4	17	13	54	6	25				

ÇİZELGE 14

Köy Halkının Mezhebi

Köyler	Toplam köy sayısı	Hanefi %	Şafi %	Alevi %	Caferi %	Hanefi-Şafi Hanefi-Alevi %	Hanefi-Caferi %
HOV	71	63 90	6 08			2 03	
DOK	45	28 62	9 20	2 04	2 04	4 08	
TOV	113	54 48	34 30	13 12	9 8	1 01	1 01
GP	31	7 23	20 64			4 13	
TİP	24	2 08	4 16	1 04	14 58	1 04	1 04

ÇİZELGE 15

Köy Halkının Dili

Köyler	Toplam köy sayısı	Türkçe		Arapça		Zazaca		Türkçe - Kürtçe		Türkçe - Arapça		Türkçe - Çerkesce		Türkçe - Ermenice	
		%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
HOV	71	42	60	19	28	4	06	3	04	1	01	1	01	1	01
DOK	45	26	58	15	33	3	07	1	02						
TOV	113	55	50	50	44	5	04	1	01	1	01	1	51		
GP	31	6	20	23	77	2	06								
TIP	24	4	17	16	66	1	04			2	08				

ÇİZELGE 16

Türkçe Okuma Yazma Oranı

Köyler	Topl.	Köy	0	% 1-10	% 11-20	% 21-30	% 31-40	% 41-50	% 51-60	% 61-80	% 81-100						
		Sayısı	%	%	%	%	%	%	%	%	%						
HOV	71	3	04	17	24	8	12	11	16	10	14	3	04	1	01	1	01
DOK	45			21	47	10	22	7	16	5	11	1	02	1	02		
TOV	113	3	03	43	38	23	20	25	22	6	05	4	04	5	04	1	01
GP	31	2	06	16	51	7	23	6	20								
TİP	24			6	25	8	33	4	17	3	13	2	08	1	04		

ÇİZELGE 17

Okul Durumu

Köyler	Toplam Köy Sayısı	Okulu Olan Köy Sayısı	%
HOV	71	41	58
DOK	45	27	60
TOV	113	24	21
GP	31	3	10
TİP	24	16	66

ÇİZELGE 18

Kooperatif ve Kredi Durumu

Köyler	Toplam Köy Sayısı	Kooperatifi Olan Köy Sayısı	%	Koop.'ten Kredi Alan	%	Z. B.'dan Kredi Alan	%	Koop. ve Z. B.'dan Kredi Alan	%
HOV	71	4	06	17	24	23	32	12	17
DOK	45			11	24	15	33	16	13
TOV	113			21	19	52	46	9	08
GP	31					22	71		
TİP	24			1	04	16	66		

ÇİZELGE 19

Köy Arazisinin Aidiyeti

Köyler	Toplam Köy Sayısı	KİBKEE'ye Göre Özel Köy		Özel Köy Olduğu Sanılan	
			%		%
HOV	71	6	08	2	03
DOK	45	6	13	3	07
TOV	113	17	15	16	15
GP	31	7	23	9	30
TİP	24	3	13	5	21